

19. ábra. A tremoló nyomtatott áramköri lapja

gét P₁-el állíthatjuk. Ennek hatása mindkét csatornára azonos. A csatornánként eltérő moduláció beállítását a P₂ balanszszabályozó biztosítja.

A sztereó tremoló nyomtatási és alkatrészbeültetési rajzát a 19. és 20. ábra mutatja.

5.1. Összeszerelés, élesztés

Először forrasszuk be az átkötő vezetékét, amit a beültetési rajzon folytonos vonal jelöl. (A panelen egy ilyen van az IC₂ mellett.) Forrasszuk be ezután a többi alkatrészt is.

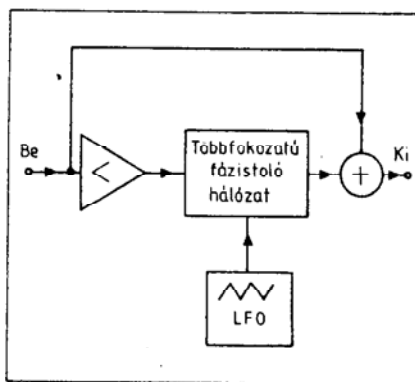
Ha kész a beültetés, kapcsoljunk 9 V-os telepet a táppontokra. Az áramfelvétel kb. 20 mA lehet. Bármilyen műszerrel mérjük az M pontra, itt a tápfeszültség felének kell megjelenni. Végignézve A₁-A₄ kimeneteit, közel ugyanaz a feszültség található, aminek az értéke P₃ állásától függően 4 V körül ide-oda leng. Ha van oszcilloszkópunk, nézzük meg az A₃ kimenetén a jeleket. A szinuszos jel az R₁₀ értékének kismértékű megváltoztatásával szépíthető. Ezután működésre kész az áramkör.

IC₁-re kapcsoljunk bemenő jelet, aminek az amplitudója ne legyen nagyobb 2 V_{pp}-nél. A kimenetet erősítőre vezetve élvezhetjük a tremoló hatást.

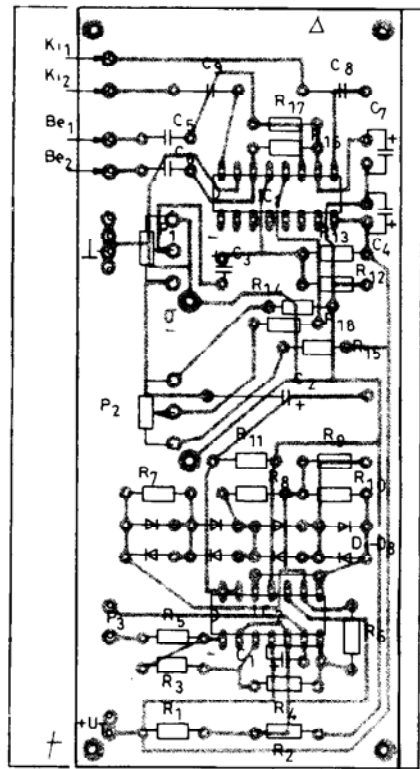
6. Sifter

A sifter (precízen: phase shifter) gyakran használt effektje a zenekari berendezéseknek. A nevét a hatásmechanizmusáról kapta, magyarra fordítva: phase shifter=fázistoló. A gyakorlatban szinte minden hangszerhez használható, a zenész ismerősök véleménye szerint egy új hangzásdimenziót nyit meg, ami hatásában nagyon hasonlít a fizikából ismert Doppler-effektushoz. Ennek a lényege röviden vázolva az, hogy a hangszóróból kisugárzott jel úthossza a hallgató és a hangszóró között állandóan változik. A sifter ezt az úthosszváltozást oldja meg elektronikusan, a 21. ábrán látható tömbvázlat szerint. A bemenőjel kétfelé ágazik: az összegző és a fázistoló hálózat felé. A fázistolás mértékét, sebességét az LFO vezérli. Az így kapott jelet összegezzük a bemenőjellel, amit erősítőre vezetünk.

A tömbvázlatból kitűnik, hogy az áramkör kritikus része a fázistoló hálózat. Ennek megvalósítására több lehetőség kínálkozik. Például szelektív LC-hálózat, késleltető művonal, analóg shift regiszter stb, hogy csak néhányat említsünk. Az ideális fázismodulátorral szemben alapvető elvárás az, hogy 0-180° között modulálható legyen, járulékos amplitúdómoduláció nélkül. Erre a feladatra ennél fogva szelektív hálózat nem alkalmas. Ez a megállapítás azonban csak bizonyos megszorításokkal igaz, mert figyelembe kell venni a bemenő jel spektrumát is. Egy felharmonikusokban gazdag jel fázismodulációját zavarja a járulékos amplitúdó-

21. ábra. A sifter egyszerűsített tömbvázlata

20. ábra. Az alkatrészek beültetése a tremoló nyák-lapjába

moduláció, ugyanez viszont előnyösen hathat a szólóhangszerek jelére. Az ismertetésre kerülő kapcsolásban olyan mindent áteresztő RC-szűrőt alkalmazunk, melynél az R-tag változtatásával oldjuk meg a fázismodulációt, számottevő járulékos amplitúdómoduláció nélkül.

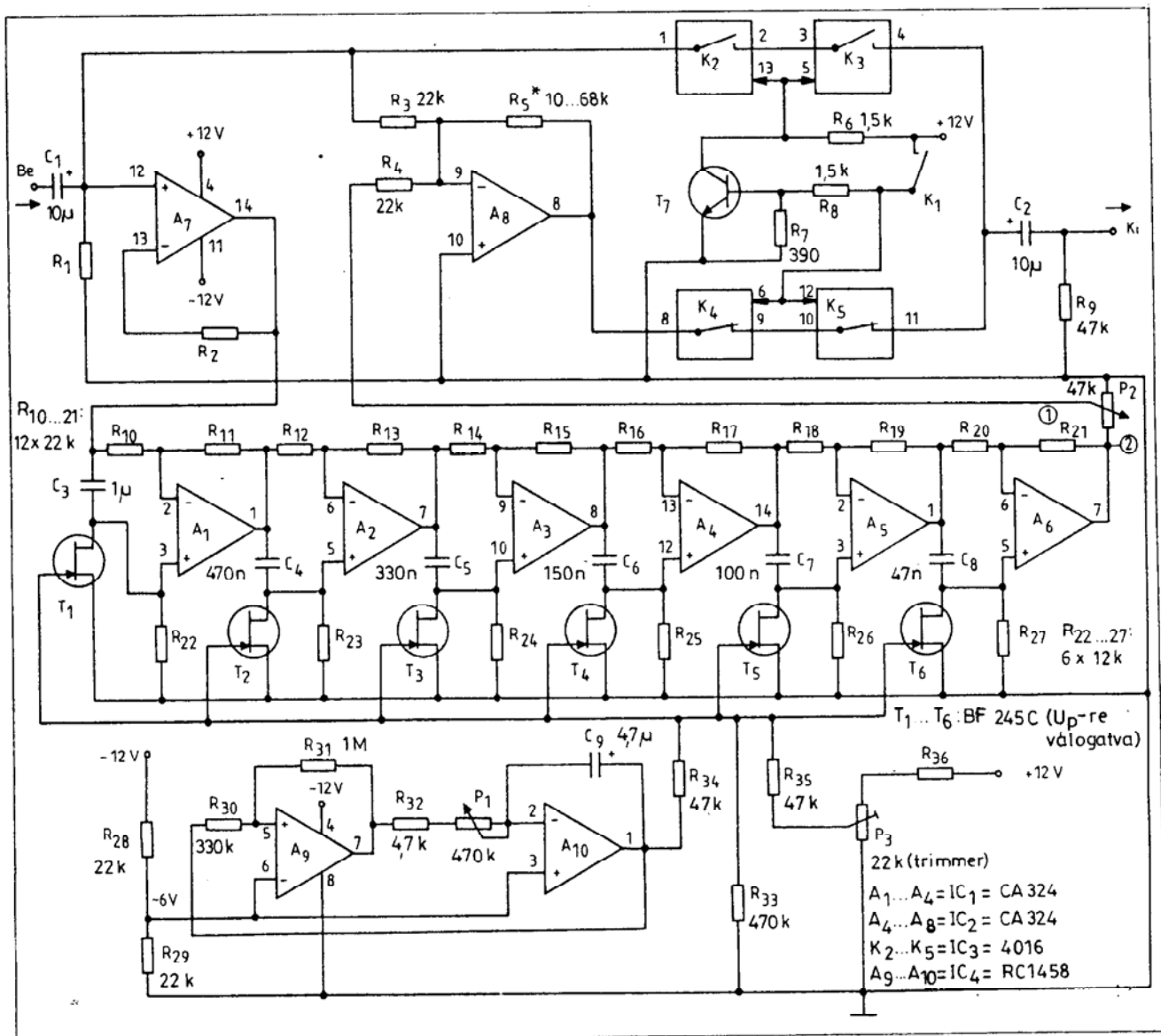
6.1. Az áramkör működése (22. ábra)

A bemenő jel A₇-re és az A₈-cal épült összegzőre kerül. Az A₇ kimenete közvetlenül az A₁-A₆ műveleti erősítők köré épült szűrőláncot hajtja meg. A szűrőlánc egy tagja a 23. ábrán látható, működése az alapján követhető. Ha R₁ = R₂, A = 1, akkor U_{be} = U_{Ki}. Ezekkel a feltételekkel bizonyítható, hogy a fázistolás

$$\varphi = 180^\circ - 2 \arctg 2 \pi f RC.$$

A kapcsolásban C állandó, ezért egy adott frekvencián (a képlet szerint) az R változtatásával idézünk elő fáziszögváltozást. Az R lehet potenciométer, de esetünkben, a fázismodulátornál elektronikusan változtatható ellenállást kell használni. Erre a célra legjobb a záróréteges n-csatornás FET.

Mivel a fázismoduláció frekvenciafüggő, ezért több, láncbakapcsolt modulátort alkalmazunk (A₁-A₆), ahol az egyes tagok modulációi összeadódnak.

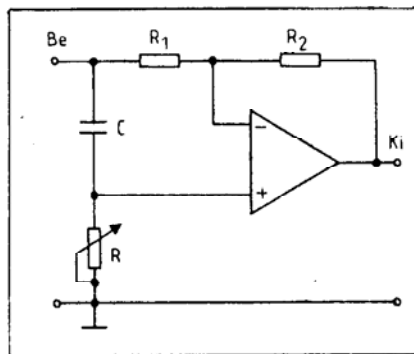
22. ábra. A sifter kapcsolási rajza

Az A₆ kimenőjelét P₂-n keresztül vezetjük az összegzőre. P₂-vel az eredeti bemenőjel és a hozzáadandó fázismodulált jel eredőjét állíthatjuk be. Az A₆ összegző kimenete az elektronikus kapcsolókra kerül. Ezeket T₇, K₁-gyel vezérelve az effektust kiiktathatjuk, bekapcsolhatjuk az erősítőláncba. K₁ lábkapcsoló is lehet.

A vezérlő ellenállásként használt FET-ek kapuit párhuzamosan kötjük és az A₉, A₁₀-zel megvalósított kisfrekvenciás oszcillátorra vezetjük. Mivel az n-csatornás FET negatív előfeszítéssel záródik, ezért az A₉, A₁₀ a kapcsolás többi részéhez képest asszimmetrikusan csak a negatív tápágról üzemel. Az A₁₀ kimenetéről háromszögfeszültség vehető le, aminek a DC szintjét P₃-mal tologathatjuk. Ezzel állíthatjuk be a FET-ek munkapontját. A háromszögfeszültség értéke kb. 2 V_{pp}.

6.2. Az áramkör élesztése

A sifter nyomtatási rajza a 24. ábrán, alkatrészeinek beültetése a 25. ábrán látható. Fűrés után ültessük be az

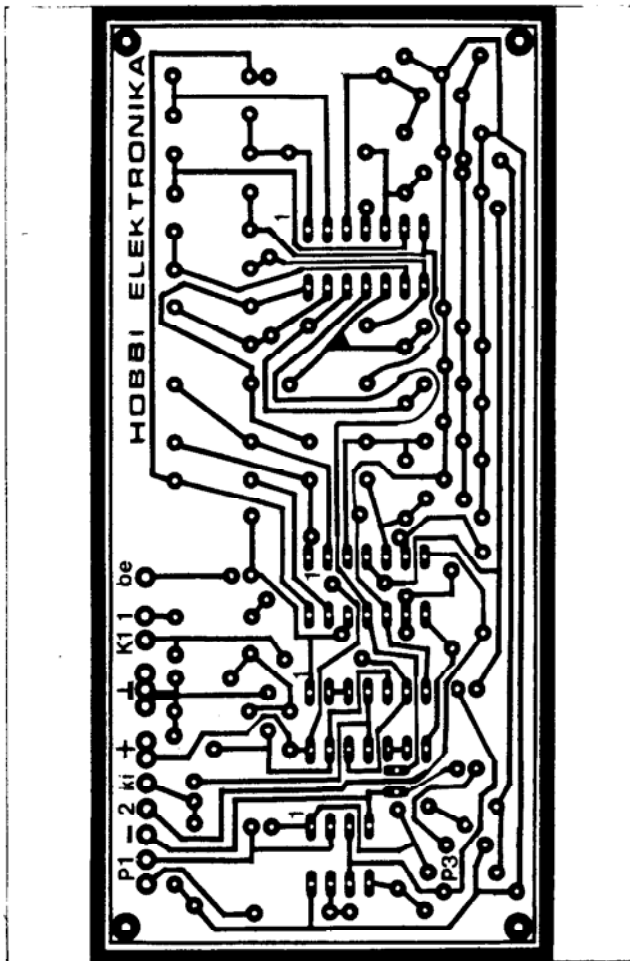

23. ábra. A sifter szűrőláncának egy tagja

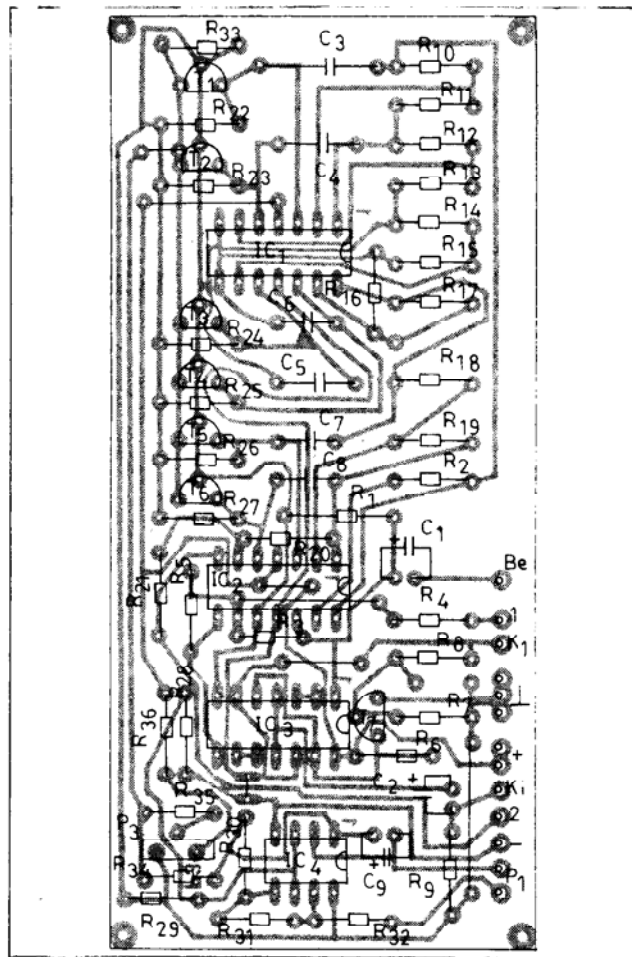
átkötő vezetékeket, összesen hetet. (Ezeket a beültetési rajzon két pontot összekötő folytonos vonal jelzi.) Ha a panel szerelése kész, a csatlakozó forrponthoz forrasszuk be a kezelőszerveket. Ha a szerelés teljesen kész, akkor kezdjük hozzá az élesztéshez, mert ezt az effektet nem célszerű részegységként élesztetni.

A táplálás ±12 V-ról történik. Az áramfelvétel tápágnaként 20 mA-nél kisebb, ezért akár 6 db, megfelelően kapcsolt 4,5 V-os laposelem is sokáig megfelel. A bemenetre kapcsoljunk valamilyen jelforrást, hanggenerátort vagy hangszer.

A bemenő jel kb. 1 V_{pp} 1 kHz legyen. A kimeneten, K₁ állásától függően ugyanezt a jelet vagy a modulált jelet hallhatjuk. Hanggenerátor hfján bármilyen jelforrás vonalkimenetét felhasználhatjuk. K₁ bekapcsolásával hal-

24. ábra. A sifter áramkör nyomtatási rajza.

25. ábra. A sifter alkatrészeinek beültetése

lás után eldönthető, hogy működik-e a készülék.

Hiba esetén ellenőrizzük az A₁-A₈ kimeneteket. Jól működő áramkörnél mindegyiken közel földpotenciál van. Ahol az eltér, ott hibás a műveleti erősítő, vagy a bemenetére valahonnan egyenfeszültség kerül. Az A₉, A₁₀ aszimmetrikus táplálású, így ezek kimenete kb. -6 V-on van. Ez az érték az oszcilláció ütemében kb. ±2 V-ot változik. Az áramkör könnyen éled, egyetlen kényes pontja a T₁ - T₆ FET-sor. Ezeket egymáshoz kell válogatni az elzáródási feszültségük szerint. Ez nem nagy probléma, ha sok FET-ből válogathatunk. (Az egységcsomag természetesen összeválogatott példányokat tartalmaz.) A fázistolás sebességét a P₁-gyel, a modulálás mélységét pedig a P₃-mal állítjuk be. P₃-at sokszor célszerű tengelyes potenciométerre cserélni, érdekes hatást eredményez az állítása. R₃ azért van csillaggal jelölve, mert ezzel lehet beállítani a kimenő hangerőt úgy, hogy a K₁ működtetése esetén ne változzon meg.

Hálózati tápellátásról az élesztés után célszerű gondoskodni. A tápszűrő

kondenzátorokat a tápáramkörben helyezzük el. Az áramkör panelje a mérések során ezeket nem igényelte, így lemaradtak a nyákról.

7. Ringmodulátor

A ringmodulátor a különleges hangeffektusok keltésének egyik leg-sokoldalúbb áramköre. Működésének alapelve az analóg szorzókra vezethető vissza. Matematikailag egzaktul leírható, két szinuszjel szorzatának terméke adja az érdekes hangzást.

A kapcsolásban (26. ábra) az IC analóg szorzóként működik. Az A és a B bemenetre vezetjük a szorzandó jeleket. A szorzás asszociatív, ezért a bemeneteket felcserélhetjük. A bemenetekre „bármit” ráköthetünk, például egy-egy gitár, egy orgona jelét vagy ezek kombinációit stb.

A bemenetek összeköthetők egymással. Kapcsolhatunk rá DC szintet, négyzög-, szinuszos jelet, zajt. Ezekből kitűnik, hogy az áramkör nagyon sokoldalú. Többnyire az a gyakorlat, hogy egy hangszer jelét modulálják valamivel, például énekhanggal vagy ala-

acsony frekvenciás szinuszos jellel. (A mellékelt kapcsolás is ezt a megoldást mutatja.)

Az IC₁ A, B bemenete szabadon is hozzáférhető. A B bemenetre fixen rá van kötve az IC₃ kimenete R₉-en keresztül. Ez a fokozat egy mikrofon jelét erősíti és használja modulációra. D₁, D₂ a nagyszintű jeleket határolja.

A T₁ alacsonyfrekvenciás oszcillátort alkot, P₄-gyel a frekvencia 5 ... 50 Hz között állítható. Az oszcilláció P₅-tel állítható be, a működést a D₃-as LED indikálja. A jelet a T₂ illeszti az IC₁ felé.

Az LFO kimenet nincs fixen ráköthető a szorzóra, mert mindig működtetné azt. Csatlakoztatását egy kapcsolóval egyszerűen meg lehet oldani.

A szorzó áramgenerátorait a P₁ - P₂-vel állíthatjuk be. Ezek lehetnek trimmerpotenciométerek is, mert a legtöbb alkalmazáshoz elég a szorzót egyszerűen beállítani. Az effektuskeltés viszont azt igényli, hogy a szorzó szimmetriáját szándékosan is el lehessen rontani. Ez fizikailag azt jelenti, hogy például egy szinuszos jelnél a pozitív félhullám megnő a negatív rovására,